

Гарбуз Наталія

Здобувач освітнього ступеня «магістр»
спеціальності «Облік і оподаткування»

Цвігун Інна

д-р екон. наук, завідувач кафедри обліку, оподаткування
та технологій електронного бізнесу,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський

МАЙНОВІ ПАЇ: ВИНИКНЕННЯ ПРАВА, ОФОРМЛЕННЯ, ВИДІЛЕННЯ

Незважаючи на те що процес розпаювання майна сільськогосподарських підприємств триває вже досить давно, проблемні питання є й досі. Тож у консультації ми проаналізуємо законодавство, що регулює цей процес, нагадаємо, які категорії осіб мають право на частину майна, як його отримати тощо.

Основними документами, які регулюють питання розпаювання, є Цивільний кодекс (далі – ЦК), Закон від 14.02.92 р. № 2114-ХІІ «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (далі – Закон № 2114), постанова КМУ від 28.02.01 р. № 177 «Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки» (далі – Постанова № 177), Рекомендації щодо порядку здійснення права спільної часткової власності власниками майнових паїв колишніх колективних сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом Мінагрополітики від 20.05.08 р. № 315 (далі – Рекомендації № 315), тощо.

Об'єктами права колективної власності колективного сільськогосподарського підприємства (далі – КСП) є земля, інші основні та оборотні засоби виробництва, грошові та майнові внески його учасників, вироблена ними продукція, одержані доходи, майно, придбане на законних підставах. Об'єктами права власності КСП є також частки в майні та прибутках міжгосподарських підприємств та об'єднань, учасником яких є підприємство.

Майно в підприємстві належить на праві спільної часткової власності (далі – СЧВ) його учасникам. Суб'єктом права власності в підприємстві є підприємство як юридична особа, а його члени – у частині майна, яку вони одержують при виході з підприємства.

Нормативними документами не визначено конкретного поняття майнового паю, проте на підставі аналізу норм Закону № 2114 можна дійти висновку, що майновий пай – це частка кожного члена колишнього КСП у майновому пайовому фонді КСП, виражена у грошовій формі.

Відповідно до ст. 9 Закону № 2114 до пайового фонду майна учасників КСП включається вартість основних виробничих і оборотних фондів, створених за рахунок діяльності підприємства, цінні папери, акції, гроші та відповідна частка від участі в діяльності інших підприємств та організацій. Уточнення складу й вартості пайового фонду майна учасників КСП, у тому числі реорганізованих, проводиться за методикою, що затверджується КМУ.

Право громадян на пайовий фонд майна КСП залежить від їх трудового внеску, який визначається з урахуванням розміру всіх форм оплати праці за період членства в цьому підприємстві. Учаснику КСП щорічно нараховується частина прибутку залежно від частки в пайовому фонді, яку за його бажанням може бути виплачено або зараховано у збільшення частки в пайовому фонді. Ці відносини регулюються статутом підприємства. Пай є власністю учасника КСП. Право розпоряджатися ним за власним розсудом такий громадянин набуває після припинення членства в КСП.

Пай може успадковуватися відповідно до цивільного законодавства та статуту підприємства, у разі виходу з підприємства громадяни мають право на пай натурою, грошми або цінними паперами відповідно до розміру та структури пайового фонду або в іншій, за згодою сторін, формі.

Не підлягають паюванню об'єкти соціально-побутового призначення (дороги загального користування, капітальні вкладення на поліпшення земель – меліоративні, осушувальні, іригаційні та інші роботи, гідротехнічні споруди,

ставки, багаторічні насадження, лісосмуги), а також об'єкти, які перебувають в загальному користуванні.

До списку осіб, які мають право на майновий пай, включаються всі учасники КСП, а також особи, за якими відповідно до законодавства зберігається право на майновий пай, зокрема:

пенсіонери;

особи, призвані для проходження строкової військової або альтернативної служби;

особи, призвані на військові збори; особи, направлені підприємством для навчання у професійно-технічні та вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитації;

особи, направлені для підвищення кваліфікації з відривом від виробництва;

особи, обрані на виборчі посади органів місцевого самоврядування та органи державної влади, а також профспілкових організацій; жінки, що знаходяться у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами; особи, які знаходяться у відпустці для догляду за дитиною;

особи, які втратили працездатність унаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, що було пов'язано з виконанням трудових обов'язків на цьому підприємстві;

особи, які припинили трудові відносини з підприємством, але не отримали при цьому належного їм майнового паю натурою, грошима або цінними паперами; спадкоємці померлих осіб, які мали право на майновий пай.

Список осіб, які мають право на майновий пай, складається комісією і затверджується зборами співвласників. У списку осіб, які мають право на майновий пай, зазначаються: П.І.Б.; серія і номер паспорта, ким і коли виданий; місце проживання; категорія (учасник КСП, пенсіонер, працівник соціальної сфери тощо).

За рішенням зборів співвласників до списку осіб, що мають право на майновий пай, можуть бути внесені й інші категорії осіб, наприклад такі, що

відпрацювали в господарстві тривалий час і вибули з поважних причин, а також особи, які мають право на пайовий фонд майна, але з різних причин не були включені до списку. Унесення осіб до зазначеного списку здійснюється на підставі заяви.

Якщо особу помилково не було включено до списку, вона має право звернутися до комісії з письмовою заявою. Якщо комісією відмовлено в задоволенні заяви, особа має право звернутися до суду та оскаржити таке рішення. При цьому необхідно враховувати строки позовної давності.

Для визначення розмірів майнових паїв учасників КСП необхідно: затвердити положення про порядок паювання майна; скласти список осіб, які мають право на майновий пай; визначити індивідуальні майнові паї.

Уточнення розмірів паїв учасників КСП проводиться в разі: повернення до пайового фонду майна підприємства, яке перебувало в податковій заставі і призначалося, але не було використане, для погашення заборгованості зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів і державних цільових фондів у зв'язку зі списанням цієї заборгованості відповідно до законодавства; зміни вартості пайового фонду майна з урахуванням цін на дату його встановлення; виділення майна в натурі окремим співвласникам за період, що минув після реорганізації КСП.

Майновий пай учасника КСП документально підтверджується Свідоцтвом про право власності на майновий пай члена підприємства (далі – Свідоцтво). Свідоцтво видається сільською, селищною або міською радою згідно зі списком осіб, які мають право на майновий пай підприємства, до якого додано такі документи: акт розрахунку уточненого пайового фонду; уточнена структура пайового фонду; уточнений перелік майна пайового фонду.

Факт оформлення Свідоцтва засвідчується гербовою печаткою та підписом голови відповідної ради, а оформлені свідоцтва реєструються в книзі обліку Свідоцтво про право власності на майновий пай члена КСП. Видача Свідоцтва громадянину проводиться безоплатно, а відмова в його видачі може бути оскаржена до суду.

У разі втрати чи пошкодження Свідоцтва громадянину видається дублікат, про що робиться відповідний запис на бланку Свідоцтва. У разі набуття у власність майнового паю (його частини) на підставі цивільно-правової угоди (міни, дарування та інших), а також спадкування видається нове Свідоцтво, для отримання якого до відповідної ради подаються: посвідчена в установленому порядку копія відповідної цивільно-правової угоди або копія свідоцтва про право на спадщину; попереднє Свідоцтво. Після отримання зазначених документів відповідна рада вносить зміни до списку осіб, які мають право на майновий пай підприємства, та анулює попереднє Свідоцтво, про що робиться запис у книзі обліку Свідоцтво про право власності на майновий пай члена КСП. При цьому всі подані документи формуються в окрему справу щодо кожного підприємства.

Відповідно до п. 1.2 Рекомендацій № 315 невитребуваний майновий пай – це майновий пай учасника КСП або іншої особи, що має на нього право, які невідомі або не отримали в установленому порядку право власності на нього. Такі паї мають залишатися на балансі правонаступника до часу, поки їх власники не визначається. Звісно, на такі паї Свідоцтво не має бути видане. Проте на практиці є випадки, коли Свідоцтво видане, але людина не писала відповідної заяви. Тобто фактично такий пай залишається невитребуваним.

Власники майнових паїв, які не отримали його в натурі чи не передали як внесок до статутного капіталу господарського товариства або пайового фонду сільськогосподарського кооперативу (далі – співвласники) можуть здійснювати право СЧВ відповідно до Договору про порядок володіння та користування цим майном (далі – Договір).

Договір укладається між співвласниками в письмовій формі і за бажанням однієї зі сторін може бути нотаріально посвідчений. Він може укладатися як усіма співвласниками, так і їх частиною – щодо належних часток у праві СЧВ.

У разі укладення Договору управління майном, що перебуває у СЧВ, здійснюється через загальні збори співвласників. Рішення загальних зборів співвласників приймається за згодою не менш як 2/3 співвласників, крім рішень щодо відчуження майна та виділення в натурі частки з майна, які приймаються

одностайно. За рішенням загальних зборів співвласників може бути проведена інвентаризація та/або оцінка майна, що перебуває у СЧВ, відповідно до вимог законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. При цьому результати інвентаризації та/або оцінки майна, що перебуває у СЧВ, є підставою для перегляду вартості часток у праві СЧВ, але не може бути підставою для перегляду їх розміру.

Для забезпечення ведення спільних справ співвласники можуть обрати уповноважену особу, якою може бути фізична або юридична особа. З такою особою необхідно укласти договір доручення для здійснення повноважень, який підписується співвласниками, які голосували за її обрання. Підписи співвласників засвідчуються посадовою особою сільської, селищної ради або нотаріусом. У договорі доручення, зокрема, необхідно прописати:

повноваження на управління майном, що перебуває у СЧВ, у разі передачі його юридичним або фізичним особам в оренду чи позику, а також надання допомоги співвласникам у разі його відчуження;

повноваження на підготовку пропозицій стосовно: виділення часток з майна, що перебуває у СЧВ, співвласникам, які виявили бажання отримати їх в натурі;

утримання, збереження, ведення обліку, проведення інвентаризації, переоцінки і списання майна, що перебуває у СЧВ, та підготовки його до продажу; розподілу майна між співвласниками відповідно до вартості їх часток у СЧВ;

здійснення організаційних заходів щодо підготовки, скликання та проведення загальних зборів співвласників, а також забезпечення скликання та проведення зборів на вимогу 10 % співвласників; здійснення заходів щодо оформлення прав власності на майно, що перебуває у СЧВ;

інформування співвласників про стан збереження та відновлення майна; ведення реєстру співвласників і належних їм часток у майні, що перебуває у СЧВ, обліку доходів та розподілу їх між співвласниками; необхідність

звітування уповноваженої особи про свою діяльність перед загальними зборами співвласників не рідше як один раз на 6 місяців; тощо.

Якщо співвласників – понад 10 осіб, то загальні збори обов'язково обирають наглядову раду в кількості 3–5 осіб із їх числа для здійснення контролю за виконанням уповноваженою особою своїх обов'язків. Якщо співвласників менше 10 осіб, то обрання наглядової ради не обов'язкове. Уповноважена особа зобов'язана не пізніше ніж за два тижні до проведення загальних зборів подати наглядовій раді звіт про свою діяльність.